

ГРАД
ПИРОТ

REGIONALIZACIJA I (ILI) BEOGRADIZACIJA SRBIJE¹

Prof. dr Petar Anđelković²

Apstrakt: *Ravnomerni regionalni razvoj jedan je od osnovnih prioriteta razvojne politike svake prosperitetne države. Samo kada su svi delovi jedne zemlje približno podjednako razvijeni moguće je govoriti o pravednoj državi. U Srbiji odvajkada postoje značajne regionalne razlike, odnosno regioni koji su razvijeniji i oni koji zaostaju u razvoju. To je bilo i u Kraljevini Jugoslavije, takođe i u socijalističkoj Jugoslaviji a to je karakterično i danas. U cilju smanjenja regionalnih razlika u više navrata donošeni su zakoni o regionalnom razvoju i zakoni o teritorijalnom uređenju Srbije. Tako je i 2008. godine donet zakon o regionalnom uređenju Srbije. Međutim, umesto smanjenja regionalnih razlika i decentralizacije Srbije, danas je na delu najveća centralizacija Srbije i najveće regionalne razlike. Dakle, umesto regionalizacije i ravnomernijeg regionalnog razvoja imao beogradizaciju Srbije (kako u demografskom tako i i ekonomskom smislu). U radu se ukazuje na ovaj opasan trend koji se nastavlja i ukazuje na puteve i načine razvoja pograničnih opština u cilju smanjenja regionalnih razlika i posebno zaustavljanja depopulacije ovih regiona. Jedan od načina smanjenja regionalnih razlika jeste i saradnja, od ekonomske do kulturne, pograničnih opština država koje se međusobno graniče. Ovu saradnju posebno podstiče i podržava EU. Međutim, ova saradnja pored pozitivnih efekata može imati i negativne terndecije što je takođe predmet ovog rada*

Ključne reči: *Regionalni razvoj, beogradizacija, depopulacija, pogranična saradnja.*

¹ Rad je rezultat istraživanja na projektu III 47023 Kosovo i Metohija između nacionalnog identiteta I evrointegracija, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

² Filozofski fakultet, Srbija; profapetar@gmail.com

1. Uvod

Narodi koji žele da svoju sudbinu drže u svojim rukama – brojčano veliki ili mali, bogati ili siromašni – trude se da definišu strategiju svog razvoja, koja će im omogućiti, da u meri koliko je to realno moguće, budu subjekti, a ne puki objekti istorijskih zbivanja. Pogrešna strategija razvoja (forsirana industrijalizacija na štetu sela), u okviru negdašnje Jugoslavije, izazvala je masovne migracije iz sela u grad i stvorila fenomen „ognjišta koja gasnu“, odnosno izumiranje sela i seljaštva. U kovitlacu tragičnih istorijskih zbivanja, krajem prošlog i početkom novog veka još jednom pogrešnom strategijom razvoja (beogradizacija Srbije), Srbija ulazi u još pogubniji fenomen „regiona koji gasnu“. Čitavi regioni, posebno obodni, izumiru i to ne samo ekonomski već i demografski. Zbog smanjenja prirodnog priraštaja i migracija (kako ka Beogradu tako i inostranstvu), pojedini regioni sve više se demografski smanjuju, stare, čime se nenadoknadivo potire njihov reproduktivni deo, a takođe ostaju i bez razvojnih potencijala. Da bi se izbegla stihijnost, proizvoljnost i neravnomernost u razvoju, da bi se zadovoljile narastajuće potrebe ljudi, neophodno je da se na nivou države, regiona ili manjih administrativnih celina prave planovi razvoja i strategije za njihovo ostvarenje. Pri tome se polazi od realnih mogućnosti, prirodnih odlika, društvenih prilika i stvarnih mogućnosti zemlje (društva) u sklopu međunarodnih okolnosti. Samo tako napravljena strategija, nacionalno odgovorna i vizionarska, može da donese neku dobrobit, da dugoročno reši neke probleme i dalje omogući zadovoljavanje naraslih potreba ljudi.

Nesporno je da svaka zemlja (društvo) ima svoje posebnosti koje moraju da se imaju na umu pri izradi bilo koje i bilo kakve strategije. Nijedna strategija, pa ni srpska, ne može da bude prosta kopija ili kompilacija stranih strategija, zato što mora da se vodi računa o našim posebnostima. Strane strategije mogu da budu uzor u metodološkom smislu, u načinu sagledavanja i rešavanja problema, u sagledavanju opštih svetskih tokova i težnji, ali nikada ne mogu u potpunosti da odraze sve naše posebnosti. Osnovni cilj izrade nacionalne strategije razvoja Srbije u 21. veku jeste da se ozbiljnom analizom ukaže na stanje u najvažnijim elementima razvoja društva i države, da se identifikuju glavni problemi i ukaže na varijante njihovog prevazilaženja. Time bi se, s jedne strane, Republika Srbija predstavila svetu i svojim građanima kao ozbiljna država, a s druge strane, stvorila bi se osnova za izradu pojedinačnih strategija na usaglašenoj jedinstvenoj platformi. Naš priznati ekonomista Oskar Kovač, govoreći o svrsishodnosti nacionalnih strategija razvoja, posebno u kriznim vremenima smatra da: „Strateški valja razmišljati upravo u naizgled bezizlaznim situacijama. Tada nije dovoljno tražiti „promene“ već je nužno iskazati kuda željene promene treba da vode“ (Kovač, 2003, p. 5). Srpsko društvo se nezaustavljivo urušava, iscrpljujući skoro sve svoje nacionalne resurse. Izgleda da je neminovno izumiranje Srbije i to ne samo ekonomski, već i demografski. Srbija se pored duboke ekonomske nalazi i u dubokoj društvenoj krizi, a te dve krize se međusobno pospešuju. Jedan od razloga jeste i taj što Srbija nema ozbiljnu, sveobuhvatnu - nacionalnu strategiju razvoja.

2. Regionalizacija i(ili) beogradizacija Srbije

Regionalizacije Srbije je jedan od najvažnijih zahteva koji je Evropska Unija 2008. godine predočila Srbiji kao uslov za prijem zemlje u tu organizaciju. Radi se o sprovođenju administrativno-teritorijalne reforme, kojom se predviđa transformisanje Srbije u zajednicu regiona. Indikativno je, doduše, da se u zvaničnim odlukama o zahtevima Brisela vešto zaobilazi pitanje Kosova, kao jednog od srpskih regiona. Konstantno se potencira da na teritoriji te srpske pokrajine funkcioniše civilno-policajska misija Evropske Unije. Regionalizacija Srbije ima i pozitivne i negativne strane. Regionalizacija ne bi smela da ugrozi državnost Srbije, tj. regionalizacija ne sme da bude izgovor da pojedini regioni steknu attribute državnosti, to je u predloženoj regionalizaciji u određenim slučajevima upravo jasno vidljivo:

- regionalna struktura Srbije treba da se formira tako da regioni koji je čine budu teritorijalno i demografski izbalansirani tj. ujednačeni, a to u ovom predlogu nije slučaj već postoje značajne i teritorijalne i demografske razlike;

- svrha regionalizacije je pre svega ujednačavanje ekonomskog razvoja kao osnova svakog drugog razvoja (ravnomerni regionalni razvoj smanjenjem u razumnom vremenu regionalnih dispariteta aktiviranjem privrednih potencijala na čitavoj teritoriji). Međutim, regionalne razlike u ekonomskom razvoju su toliko izražene i one se i dalje samo produbljuju i povećavaju;

- cilj regionalizacije Srbije jeste paraliza i eliminacija centrifugalnih teritorijalnih procesa (socijalna kohezija, stabilnost i bezbednost očuvanjem teritorijalnog integriteta i državnog suvereniteta). Naravno, to je moguće postići samo izmeštanjem brojnih institucija iz glavnog grada, a to nije slučaj niti postoje izgledi da će tako biti.

Drugim rečima, racionalna regionalizacija Srbije, prvenstveno uz dobru volju i saglasnost centra, koji guši i kao centrifugalna sila usisava sve ka sebi (od finasijskih do ljudskih resursa), pruža šansu da se iz redistributivne (i konfliktne faze: zavadi pa vladaj!) pređe u fazu dinamičnog (produktivnog, „normalnog“) regionalnog razvoja Srbije u kakvom se nalaze i druge, pre svega, evropske zemlje. Ono što je jako opasno u regionalizaciji Srbije koja se sprovodi po direktivama EU jeste vidljiva namera da se stvori centralno šumadijski region sa većinski srpskim stanovništvom i obodni regioni u kojima će se postepeno srpsko stanovništvo zamenjivati.

2.1 Regionalizacija u praksi

Regionalizacije Srbije, kakva se realizuje i planira, ima za cilj da se stvori centralni Šumadijsko-moravski region sa ubedljivom srpskom većinom i obodni regioni u kojima bi se postepeno vršila zamena stanovništva i vremenom bi Srbi u njima postali manjinski narod. Minorizacija srpskog etnosa u obodnim regionima vrši se na nekoliko načina. Prvi, odlivom mozgova i to u dva pravca, prema inostranstvu i ka centralnoj Srbiji, posebno Beogradu. Najveći broj mladih koji se školuju u Beogradu ostaju u tom gradu ili traže načina da odu u inostranstvo. Na taj način ovi regioni ne samo da se demografski prazne već i ostaju bez razvojnih potencijala. U savremenom društvu strukturnih nejednakosti cilj nerazvijenih društava je da izađu iz periferne pozicije, a to mogu da učine samo jačanjem svojih obrazovnih resursa. Njihov je prevashodni zadatak da podižu obrazovni nivo (kvalifikacije)

svog stanovništva, ili modernim jezikom rečeno, one treba da afirmišu sopstveni „ljudski kapital“. Da bi ostvarile ovaj cilj male države u globalizovanom svetu treba da ulažu sve veća sredstva u obrazovanje stručnih i profesionalno kompetentnih kadrova. Petar Ahmedović Iskenderov, stariji naučni saradnik Instituta slavistike Ruske akademije nauka, u članku Dokusuriti srpsku državnost, upozorava da će se u rezultatu „regionalizacije“ u takvom obliku kako je poimaju u Evropskoj Uniji i srpskim rukovodećim krugovima, na teritoriji sadašnje Srbije pojaviti minimum četiri nove države pod političkim i finansijskim pokroviteljstvom Evropske unije: albanska – na Kosovu i Preševskoj dolini, Mađarska – u Vojvodini, Ciganska – sa prestonicom u srpskom (zasad još) Nišu, bosansko-muslimanska u Sandžaku. To će značiti ponovnu (posle dolaska u XIV veku na Balkan Osmanlijske imperije) likvidaciju srpske državnosti i pretvaranje Srba iz državotvornog naroda u amorfnu etničku grupu, čije će buduće stanište briselski činovnici odrediti po principu „ono što je preostalo“ (Iskenderov, 2009).

Drugi način zamene stanovništva u Srbiji je putem procesa „readmisije“ . Sporazumom zaključen sa EU o readmisiji Srbija se obavezala da će na svojoj teritoriji primiti sve proterane azilante kako sa srpskim dokumentima, ali i tuđe državljanke ili apatride, čak i lica bez dokumenta, ako su prilikom ulaska u EU koristili Srbiju kao tranzitnu zemlju. O tome posebno piše i upozorava Biljana Đorović u autorskom tekstu Udaranje antropološkog žiga na čelo. Autorka iznosi podatak da je pretvaranje Srbije, posebno Šumadijsko-pomoravskog regiona, u državu Roma, zacrtano u strateškiplanovima grupe „Bilderberg“, da je podržano od Soroševog Foda za humanitarno pravo, i da se u tu svrhu izdvajaju ogromna finansijska i ekonomska sredstva. U Srbiju se iza očiju javnosti doseljavaju i lica koja nikad nisu boravili u Srbiji. Iako ne postoje precizni podaci (nisu dostupni javnosti), procenjuje se da je na osnovu Ugovora o readmisiji u Srbiju deportovano preko milion Roma, koji u Evropi nikada nisu mogli da dobiju status „pravno vidljivih“. Mnogi od njih, iako nikada nisu živeli u Srbiji, niti su poreklom iz Srbije, upisuju se u naše matične knjige rođenih. Raznim institucionalnim merama, koje su uzdignute na rang zakona, Romi su u Srbiji dobili status povlašćene nacionalne manjine, kao što su Albanci imali na Kosovu i Metohiji (Đorović, 2014, p. 22-25). U Srbiji danas uspostavljaju atmosferu inferiornosti i šire osećaj nemoći i krivice karakterističan za društva „četvrtog sveta“, kako je ruski sociolog Aleksandar Panarin nazvao to stanje. Tu „istočnoevropske nove elite“ vode propagandni rat protiv sopstvenog naroda, a „kao opšte objašnjenje sve većeg siromaštva – i pored ‘sjajno izvedenih reformi’“. Nekad su se modernizacijske elite u „trećem svetu“ trudile da „sve ono što su naučile u procesu privremenih migracija... u sredini prvog sveta... prenesu svojim sunarodnicima“. U „četvrtom svetu“ društveni ideal je emigracija, a elita pošto opljačka narod seli bogatstvo u „prvi svet“, školuje decu tamo, tamo se leči, tamo se provodi. Rezultat po društva „četvrtog sveta“ je porazan: „Što više aviona s putnicima biznis-klase preleće kontinente, to je manje putnika u vagonima trećeg razreda koji prelazi granice svog sreza“ (Panarin, 2001).

Treći način, zamene stanovništva u Srbiji je putem uzimanja dvojnog državljanstva građana Srbije, opet posebno u obodnim regionima. U svim pogranični mestima (obodnim regionima) u Srbiji dolazi do povećanja broja srpskih građana koji uzimaju državljanstvo susednih država. To se dešava iz različitih razloga, pre svega, ekonomskog, ali je nedopustivo i tragično da sama država Srbija nekim svojim merama, koje ni u jednoj drugoj državi ne

Regionalizacija I(III) Beogradizacija Srbije

postoje, taj proces podstiče. Procenjuje se da je samo u Vojvodini oko osamdeset hiljada građana uzelo dvojno državljanstvo. Slično je i s pograničnim pojasevima prema Bugarskoj i Rumuniji. Prema internim podacima do kojih je autor došao, jer zvaničnih nema, u Pirotskom okrugu ima oko 40 000 građana koji imaju dvojno državljanstvo (srpsko i bugarsko). Taj broj se iz godinu u godinu povećava, jer sve više mladih odlazi na školovanje u Sofiju, gde im se nude razne pogodnosti (stipendije, domovi za stanovanje) ako uzmu bugarsko državljanstvo. Na ovom primeru jasno se može videti nepostojanje jasne nacionalne strategije i briga za „srpsko stanovište“. Umesto da država Srbija svim mogućim merama, pre svih otvaranje jednog ili više fakulteta u Pirotskom okrugu (jedini okrug u Srbiji koji nema fakultet), ona olako dopušta da im okolne zemlje preuzimaju stanovništvo.

2.2 Beogradizacija i depopulacija Srbije

„Razvoj nerazvijenosti“ (A. G. Frank), kada je u pitanju Srbija, možemo primetiti i na primeru regionalnog razvoja. Odavno u našoj zemlji kruži grafit: „Srbija radi, Beograd se gradi“. Uprkos tome što se već 60 godina „intenzivno vodi“ politika ravnornog regionalnog razvoja i zbog toga se troše ogromna budžetska sredstva, disproporcija između razvijenih i nerazvijenih regiona se konstantno povećava. Nikada se nije ozbiljno istražilo zašto se u praksi država ponaša suprotno svojim reklamacijama. Svedoci smo da se i sada ogromna sredstva troše na regionalni razvoj, a rezultati su suprotni željenima. Čitavi regioni u Srbiji pored ekonomskog, doživljavaju i demografski kolaps, jer najveći broj mladih koji završavaju školu s periferije Srbije hrli ka Beogradu i drugim većim centrima (Niš, Novi Sad, Kragujevac i dr.), što je najbolji pokazatelj neravnornog i nepravednog razvoja. Na delu je najveća centralizacija Srbije, koja se ogleda u činjenici da se najveći deo profita koji se stvara u Srbiji sliva u veće gradske centre, posebno u glavni grad, u kome najveći deo i ostaje. Neuvažavanje značaja prostorne strukture u procesu razvoja. U analizi regionalnog razvoja neoklasična paradigma posmatra predeonu celinu (mikroregion) kao apstraktan prostor; osim toga, polazi se od (nerealne) pretpostavke da su regioni su, u načelu, homogeni i jednako moćni. Ishod je poznat: ogroman egzodus ljudi s tih područja u gradske industrijske centre. Oskudica radne snage u poljoprivredi postoji istovremeno s ogromnom urbanom nezaposlenošću. Ta neravnoteža ima dalekosežne posledice: sve veća pauperizacija onih koji su ostali na selu i onih koji su uhvaćeni u zamku hronične gradske nezaposlenosti. Svi ovi procesi vode ka tome da je na delu fenomen „regiona koji gasnu“.

Srbija zemlja najvećih regionalnih razlika u Evropi, godinama produbljenih, u kojoj su najnerazvijenije opštine danas 15 puta siromašnije od, uslovno rečeno, najbogatijih. Sasvim dovoljno da se Srbija u razvojne regionalne atlase ucrtava kao jednosmerna ulica, kojom su se, godinama, vođeni najjačim od svih – ekonomskim interesom, trbuhom za kruhom, za radnim mestima, većim platama, informacijama... ljudi kretali samo u jednom smeru – ka metropoli i razvijenim krajevima u kojima ima i posla, i škola, i lekara, i puteva, i telefona. Na početku su ostajale osiromašene varoši i opustošena sela, u koje ni rode ni kapital rado ne zalaze, a na kraju tog puta glavni grad se sve više gušio u svojim problemima. Smestilo se osećanje animoziteta i nerazumevanja: osećanje onih iz unutrašnjosti da sit gladnom ne veruje, da Beograd, blizu očiju centralnih vlasti, diktira pravila igre i uzima i ono što njoj pripada i osećanje Beograda da provincija njegove velegradske muke ne razume. Osećanje počesto bez lične odgovornosti za ono što se događa i jednima i drugima. Odgovornosti lokalnih vlasti što nisu preduzele ono što su mogle – da im fabrike ne

propadnu i ljudi ne odu, i beogradskih – što megalomanske planove širenja nisu podredile realnim mogućnostima življenja na određenom prostoru.

Vladimir Nikitović iz Centra za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka objašnjava da pored toga što gotovo sve opštine u zemlji već više od jedne decenije beleže veći broj umrlih nego rođenih, Srbija je i tradicionalno emigraciono područje. Kao rezultat ta dva procesa, od 166 opština, prema najnovijoj administrativno-teritorijalnoj organizaciji zemlje, svega 28 njih, to jest svaka sedamnaesta zabeležila je blag porast u poslednjih nekoliko godina. Međutim, ova mala grupacija opština predstavlja zapravo tri najveća gradska centra (Beograd, Novi Sad i Niš), odnosno opštine sa većinskim muslimanskim stanovništvom, locirane na krajnjem jugu, odnosno jugozapadu zemlje. Pri tom, ove poslednje svoj porast duguju isključivo visokom prirodnom priraštaju, s obzirom na to da je u njima broj rođenih u odnosu na umrle veći dva do četiri puta. S druge strane, gradski centri Srbije više ne mogu da privuku stanovništvo kao tokom perioda intenzivne industrijalizacije, pa i oni beleže pad broja stanovnika. Razlog za to su, pored krupnih socio-ekonomskih transformacija, i ispražnjeni demografski kapaciteti u seoskom zaleđu srpskih gradova. Stoga se danas migracije u Srbiji odvijaju u najvećem obimu ka dva najveća centra, Beogradu i Novom Sadu, koji zahvaljujući tome predstavljaju praktično jedine gradske centre koji ne beleže pad ukupnog broja stanovnika, uprkos negativnom prirodnom priraštaju. Kao rezultat aktuelnih demografskih procesa u Srbiji uočljivo je da se smanjenje broja stanovnika najintenzivnije odvija u istočnoj i jugoistočnoj Srbiji, odnosno u severnoj i severoistočnoj Vojvodini – ističe Nikitović. U isto vreme, demografski vitalno stanovništvo teži da obezbedi svoju egzistenciju u dva velika gradska centra, najavljujući tako da će se ostatak zemlje u skorijoj budućnosti zaista pretvoriti u pravu demografsku pustinju. Ostaje samo da se vidi kada i koji imigranti će je ponovo pretvoriti u demografsku oazu (Nikitović, 2016).

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, prosečna plata za avgust 2012. godine je u Srbiji iznosila 40.236 dinara dok je u Beogradu bila 49.630 dinara, odnosno za 25 odsto iznad republičkog nivoa. Dodatno, prosečna beogradska porodica 57 odsto ukupnih prihoda stiče dopunskim radom, mimo plate, dok dodatna zarada u unutrašnjosti čini samo 16 odsto ukupnih mesečnih prihoda. To je posledica izrazite koncentracije stranih predstavništava, ambasada i NVO sektora u prestonici. Regionalnoj neujednačenosti doprinosi i činjenica da su gotovo sve institucije od državnog značaja locirane u Beogradu. Tako je 2011. godine u glavnom gradu utrošeno 76.5 odsto republičkog budžeta za kulturu, odnosno 4.5 milijardi dinara. Centralizacija se očitava i kroz priliv stranih investicija u Beograd u koji se neretko izmeštaju i središta firmi iz unutrašnjosti, što ima pogubne posledice po ostatak Srbije. Pomenuto izmeštanje firmi umanjuje lokalne budžete a to se odražava i na ponudu javnih usluga. Mnogi se slažu u mišljenju da bi regionalno ujednačavanje, na duže staze, podstaklo celokupan razvoj privrede. Iako gradovi u unutrašnjosti poseduju određene resurse, bez većih ili ravnomernijih budžetskih ulaganja i odgovarajuće infrastrukture, izostaće revitalizacija periferije. To je dovelo do toga da, iako Beograd godinama beleži negativan prirodni priraštaj, broj stanovnika u njemu se povećao za 16275. (Blic, 10. 10. 2016).

Unutrašnje migracije su bitne za demografski i ekonomski razvoj zemlje. U periodu intenzivne, forsirane industrijalizacije nakon Drugog svetskog rata političke i ekonomske

Regionalizacija I(II) Beogradizacija Srbije

promene su uticale na intenziviranje dinamike migracija iz sela ka gradu. Priliv mladih u gradovima je doveo do bolje demografske strukture u njima, međutim, s vremenom je najveći deo tih generacija ušao u grupu starog stanovništva, a broj dece u njihovim porodicama je sveden na manji broj nego na selu i bio je daleko ispod potreba prostog obnavljanja stanovništva. Ovakav trend će se nastaviti i u budućnosti. Prerazmeštaj stanovništva unutar granica Republike Srbije je doveo do praznjenja seoskih naselja, posebno onih koja su loše saobraćajno povezana sa većim gradskim centrima Migracije iz seoskih sredina u gradske vezane su za period industrijalizacije Nastavljene su i u periodu kada je došlo do zatvaranja brojnih industrijskih objekata. Tada je stanovništvo i dalje migriralo u gradove zbog većih mogućnosti zapošljavanja. Mladi najpre dolaze na školovanje i studiranje, i veliki broj i trajno ostaje da živi u njima.

3. Ka zaključku

Svi statistički pokazatelji ukazuju na činjenicu da su u Srbiji ogromne regionalne razlike koje su dovele do fenomena „regiona koji gasnu“. Država je bez sumnje najodgovornija za takvo stanje, jer je decenijama zatvarala oči pred rastućim jazom između razvijenih i nerazvijenih, pošto je tako bilo lakše. Jer kako objasniti drugačije podatak da oko 60 osto svih zapošljenih u Srbiji rade samo u dva grada: u Beogradu i Novom Sadu. Regionalni raskoli nesumnjivo su postali ograničavajući faktor daljeg razvoja srpske ekonomije i Evropa jasno stavlja do znanja da s tolikim neravnomernostima Srbiji zadugo neće biti mesta u evropskoj porodici. Ma koliko bilo tačno da oni koji se stalno oslanjaju na državu nikad neće prohodati, osiromašene opštine i čitavi regioni, infrastrukturno zapušteni, koji uz to oskudevaju i u kadrovima i svemu drugom što može privući privatni kapital, ne mogu se prepustiti samo sami sebi i tržištu. Ako je išta teren na kome se država sme umešati i nadomestiti nesavršenost tržišta, onda je to regionalni razvoj: da siromašnima pomogne da stanu na svoje noge i krenu u samostalan razvoj, ne zaustavljajući one koji su već, uz njenu pomoć ili sticajem okolnosti, naučili da rastu.

Srpsko društvo će dugoročno ostati nerazvijena evropska periferija koje je osuđeno na zavisian razvoj ukoliko se prepusti spoljnim akterima (stranim „investitorima“, „partnerima“, „prijateljima“) i drugim spoljnim činiocima. Takav razvoj, logično je, uvek će najviše biti u spoljnjem interesu. On će za nas biti manje štetan samo ako domaća pamet (znanje, nauka) i ljudi (kadrovi) budu makar ravnopravni, ako ne i iznad nivoa bogatijih i organizovanijih stranih „partnera“. U vremenu novog imperijalizma i neokolonijalizma, preživeće samo ona mala društva koja budu imala svoje znanje i kadrove, autonomnu organizaciju i autentično zdravu motivaciju, kao podlogu strateški prosperitetnog socijalno-kulturnog mentaliteta. U Srbiji se danas najviše urušavaju upravo ovi, strateški najvažniji stubovi, nosioci ili akteri društvenog razvoja: urušava se kvalitet svih nivoa obrazovanja; pojačava se „odliv mozgo kroz nepovratan odlazak najvrednijih stručnjaka; sistematski se ubija zdrava motivacija za kreativan i bilo kakav društveno koristan rad kod najširih slojeva mlade populacije a podstiče se „ američki san „ o brzom i lakom uspehu“; „bela kuga“ je postala endemska bolest srpskog društva koje postaje jedno od najstarijih društava u Evropi; tradicionalna srpska duhovnost se karikira i tabloidizuje. putem „Pink tranzicije“.

Srbiji danas nije dovoljna obična strategija za društveni razvoj koji bi bio normalan i sličan razvoju država koje su istorijski dovršene, u političkom smislu stabilne, a u pravnom

pogledu sigurne i kao takve razvojno prosperitetne. Srbiji je danas neophodna feniks-strategija koja istovremeno zaustavlja pad i pokreće razvoj. To je strategija paradoksa personalizovana u vojnoj strategiji najgenijalnijeg srpskog stratega, generala Živojina Mišića koji u Kolubarskoj bici u poznu jesen 1914. zaustavlja bežaniju uplašanih srpskog seljaka-vojnika, okreće ih u juriš i iz poraza vodi u pobjedu protiv jačeg neprijatelja. Ako sreća prati hrabre, ponekad im i Bog pomaže – mora se pokušati, ne samo taktički, nego i strateški zaokret. Jer kao što Noam Čomski primećuje: Ako se budeš ponašao kao da nema mogućnosti za promenu, ti garantuješ da je neće ni biti.

U nacionalnoj strategiji opstanka i razvoja srpskog društva, moraju da se definišu ključni nacionalni interesi, koje će narod prepoznati i o kojih će se okupiti, a na čijoj izradi treba da bude uključena pre svih „krovna“ pamet ove zemlje (prvenstveno SANU i SPC). U strategiji nacionalnog razvoja srpskog društva, jedno od ključnih mesta mora da bude i deo posvećen regionalnim disparitetima čime bi se zautavio, za opstanak Srbije, opasan fenomen „regiona koji gasnu“. Jedan od dobrih primera za rešavanje ovog problema, je i predlog koji nam daje Dušan Proroković, koji smatra da: „Paralelno s ovim, trebalo bi sprovoditi i proces preseljavanja institucija od nacionalnog značaja iz Beograda u ostale gradove. Ovim procesom bi bili obuhvaćeni Vranje, Zaječar, Prokuplje, Kuršumlja, Prijepolje, Priboj, Sombor, Sremska Mitrovica, Kikinda, Kosovska Mitrovica, Brčko i Trebinje, ali bi on pre svega trebalo da bude usmeren na stvaranje čvrste unutrašnje geopolitičke vertikale koja bi se protezala u pravcu sever–jug po liniji Novi Sad–Beograd–Kragujevac–Niš. Srbija bi bila zemlja sa „četiri prestonice“, a pored glavnog grada – Beograda – u kojem bi bilo zadržano sedište predsednika Republike Srbije i Vlade Srbije (i većine ministarstava), prestonice bi još bili i: Novi Sad, Kragujevac i Niš. Novi Sad bi bio „pravosudna prestonica“ i u njemu bi se nalazili, pored nadležnog ministarstva, još i sedišta svih državnih pravosudnih institucija (Ustavni sud, Vrhovni sud, Republičko javno tužilaštvo); Kragujevac bi bio „zakonodavna prestonica“ i u ovom gradu bi se nalazila Narodna skupština Republike Srbije; Niš bi bio „vojna prestonica“ Srbije, i pored nadležnog ministarstva, u ovom gradu bi bilo i sedište generalštaba, vojnih naučnih i obrazovnih institucija“ (Proroković, 2012, p. 738–739). Naročito je važno, i na tome posebno želimo da skrenemo pažnju prisustvo bogate školske infrastrukture u tzv. pograničnim (obodnim) područjima, koja su, najčešće ekonomski nerazvijena i čije stanovništvo neprestano migrira u druge razvijenije delove unutar ili van zemlje. Postojanje razvijene školske mreže u ovim područjima predstavlja pokazatelj namere celokupnog društva da podrži njegov razvoj i podsticaj lokalnom stanovništvu da sopstvenu životnu priču ostvari u kraju gde su generacijama živeli njihovi preci.

U strategiji nacionalnog razvoja srpskog društva, jedno od ključnih mesta mora da bude i deo posvećen regionalnim disparitetima čime bi se zautavio, za opstanak Srbije, opasan fenomen „regiona koji gasnu“. Jedan od dobrih primera za rešavanje ovog problema, je i predlog koji nam daje Dušan Proroković, koji smatra da: „Paralelno s ovim, trebalo bi sprovoditi i proces preseljavanja institucija od nacionalnog značaja iz Beograda u ostale gradove. Ovim procesom bi bili obuhvaćeni Vranje, Zaječar, Prokuplje, Kuršumlja, Prijepolje, Priboj, Sombor, Sremska Mitrovica, Kikinda, Kosovska Mitrovica, Brčko i Trebinje, ali bi on pre svega trebalo da bude usmeren na stvaranje čvrste unutrašnje geopolitičke vertikale koja bi se protezala u pravcu sever–jug po liniji Novi Sad–Beograd–Kragujevac–Niš.

Regionalizacija I(III) Beogradizacija Srbije

Srbija bi bila zemlja sa „četiri prestonice“, a pored glavnog grada – Beograda – u kojem bi bilo zadržano sedište predsednika Republike Srbije i Vlade Srbije (i većine ministarstava), prestonice bi još bili i: Novi Sad, Kragujevac i Niš. Novi Sad bi bio „pravosudna prestonica“ i u njemu bi se nalazili, pored nadležnog ministarstva, još i sedišta svih državnih pravosudnih institucija (Ustavni sud, Vrhovni sud, Republičko javno tužilaštvo); Kragujevac bi bio „zakonodavna prestonica“ i u ovom gradu bi se nalazila Narodna skupština Republike Srbije; Niš bi bio „vojna prestonica“ Srbije, i pored nadležnog ministarstva, u ovom gradu bi bilo i sedište generalštaba, vojnih naučnih i obrazovnih institucija“ (Proroković, 2012, p. 738–739). Naročito je važno, i na tome posebno želimo da skrenemo pažnju potrebe prisustva bogate školske infrastrukture u tzv. pograničnim (obodnim) područjima, koja su, najčešće ekonomski nerazvijena i čije stanovništvo neprestano migrira u druge razvijenije delove unutar ili van zemlje. Postojanje razvijene školske mreže u ovim područjima predstavlja pokazatelj namere celokupnog društva da podrži njegov razvoj. I podsticaj lokalnom stanovništvu da sopstvenu životnu priču ostvari u kraju gde su generacijama živeli njihovi preci. Ukoliko Srbija želi da izbegne davnašnju želju njenih vekovnih neprijatelja (Srbija - „Beogradski pašaluk“ „protestantizaciju“, ili „vaticanizaciju“, neophodno je da preispita svoje institucije i organizaciju i saobrazi ih svojoj prirodi, da ih prilagodi celoj Srbiji, a ne samo Beogradu. Posebno je važno zaustaviti dalju rasprodaju državne imovine posebno strancima, kojima za cilj pretvaranje Srba u slugarski narod i obnova domaćinskog duha u Srbiji. Neka nam kao opomena bude i upozorenje koje svom narodu (grčkom, a Srbija je ubrzano krenula grčkim putem) upućuje Nikolaj, mitropolit levreotijski i mesogejski. Poruka koja je kao buđenje iz košmarnog sna ima jasnu smernicu: „Ako se ovako nastavi uskoro ćemo jesti samo konzerve i dvopek. A i to teško. Grčka zastava više neće značiti da smo gospodari u svojoj zemlji. Zastave drugih zemalja podsećaću nas na naše greške i jarost naših osvajača.“ Izvesno: „Nešto treba da se promeni. Sad. Odmah.“ Prvo: „Ne želimo da političari slepo usvajaju zakone koji se od njih zahtevaju. Želimo da nama upravljaju ljudi.“ Jer, „sadašnjost Grčke je užasna, ali i budućnost izgleda mračno. Ne zato što nema izlaza, već zato što se nisu našli političari s jasnom svešču, mudročću, junaštvom i odlučnošču. Nismo izabrali svoje političare da bi spasili evro, već da bi spasavali našu istoriju, naš život, naše dostojanstvo, našu svakodnevicu, nas same...“ (Nikolaj mitropolit levreotijski i mesogejski, 2013). I na samom kraju, kada je reč o pograničnoj saradnji, o kojoj se toliko govori i koju Evropska unija posebno potencira smatramo da: saradnja je dobrodošla, ali samo ona koja je na obostranu korist i samo između iskrenih prijatelja. Moramo da se zapitamo da li nam je Bugarska bila i da li je iskren prijatelj. Istorijsko iskustvo (“istorija je učiteljica života”) kaže da nisu, a takoće imajući u vidu nacionalni program (ne)zvanični Bugarske “O zapadnim granicama Bugarske do Niša”, nearavno da bi trebalo biti oprazen u toj saradnji. Jer činjenica je sledeća; u Bugarskoj gotovo više nema Srba, a u Srbiji (u pograničnim regionima – dakle do Niša) sve više bugara, kako onih koji kupuju kuće i imanja u Srbiji kako onih koji uzimaju (a to postaje trend koji se širi) bugarsko državljanstvo. Prema tome, Crnjanski nas je učio “stvari uvek treba sagledavati sa srpskog stanovišta”, ako želimo da sačuvamo Srbiju, ovo upozorenje treba uvek imati na umu.

LITERATURA

- Anđelković, P. (2016). Odliv Mozgova u funkciji zamene stanovništva u Srbiji, U: Ćirić, J. & Knežević, B. *Migranti na raskršću ili bespuću zemlje Srbije* (pp.56-73), Beograd: Institut za uporedno pravo, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Regionalno predstavništvo Ruske humanitarne misije na Balkanu.
- Đorović, B. (2014). Udaranje antropološkog žiga na čelo, *Pečat*, 25-32.
- Grupa 484 (2010). Odliv mozgova iz Srbije – problemi i moguća rešenja, *Beograd Journal of Development Economics*, 53, pp. 287-303.
- Iskenderov, A. P. (2009). Dokusurati srpsku državnost, preuzeto sa: <http://www.srpskapolitika.com/Tekstovi/Komentari/2009/latinica/060.html>, pristupljeno: 27.08.2015.
- Kašanin, M. (2009). Veština pisanja, Veliki kalendar Književnog Juga 1919, *SHS Odbor žena za siročad i Književni Jug, Zagreb 1919*, str. 99–113.
- Kovač, O. (2003). *Strategija privrednog razvoja u nestabilnim uslovima*. Beograd: Odeljenje društvenih nauka SANU
- Milićević, M. (2006). *Knježevina Srbije*, Beograd: Book.
- Nikolaj mitropolit levreotijski i mesogejski, (2013). O političarima-izdajnicima, okupaciji Grčke, kreditima i junaštvu, preuzeto sa: <http://borbazaveru.info/content/view/6263/1/>), pristupljeno: 27.08.2015.
- Nikitović, V. (2016). Gradovi kao usisivači, *Blic*, 10.10. 2016.
- Očić, Č. (2014). Moguće strategije razvoja Srbije, U: Očić, Č., *Ekonomski zbornik knjiga XIII*, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti odeljenje društvenih nauka
- Panarin, A. S. (2001). Narod bez элиты: между отчаянием и надеждой, *Naš sovremenik*, № 11, 2001.
- Proroković, D. (2012). *Geopolitika Srbije: položaj i perspektive na početku XXI veka*.
- Popović, Z. (2014). Tri pristupa nauci, U: Očić, Č., *Ekonomski zbornik knjiga XIII*, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti odeljenje društvenih nauka
- Sakan, M. (2002). Definisavanje strategije. *Vojno delo* (2–3), 143-156
- Službeni glasnik i Geopolitika, Beograd 2012.
- Službeni glasnik RS“ (2005/07/08). Strategija za upravljanje migracijama. Vlada Republike Srbije, br. 55/05 i 71/05 -- ispravka 101/07 i 65/08. 12 „Službeni glasnik RS“ (2005/07/08). Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji
- RZS: Demografska statistika u Republici Srbiji, 2012.
- Tomić, D. (2008). Poljoprivreda i selo – ideje i inicijative, Beograd: Društvo agrarnih ekonomista Srbije i Institut za ekonomiku poljoprivrede.

Regionalizacija I(III) Beogradizacija Srbije

Unija sindikata prosvetnih radnika Srbije, (2014). Koliko koštaju iluzije - Liberalizacija obrazovanja u Srbiji, Beograd: USPRS.

Zinovjev, A. (1999). *Velika prekretnica – kritika zapadne hegemonije*, Beograd: Naš dom / L'age d'Homme.

Zbornik radova, (2014). Perspektive razvoja sela. u SANU , U: Škorić, D., *Odbor za selo* (pp.75-82), Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti

REGIONALIZATION OF AND (OR) BELGRADIZATION OF SERBIA

Abstract: *Equitable regional development is one of the basic priorities of development policy every prosperous states. Only when all parts of the country is approximately equally developed it is possible to speak of a just state. In Serbia, there are now significant regional disparities, that is, regions that are more developed and lagging behind in development. It was in the Kingdom of Yugoslavia, also in socialist Yugoslavia, and this is characteristic even today. In order to reduce regional differences on several occasions, laws on regional development and laws on territorial organization of Serbia have been adopted. Thus, in 2008, the Law on Regional Regulation of Serbia was adopted. However, instead of reducing the regional differences and decentralization of Serbia, today's work is the largest centralization of Serbia and the biggest regional difference. Therefore, instead of regionalization and more balanced regional development, Serbia had a Serbian (in both demographic and economic terms). This paper points to this dangerous trend that continues and points to the ways and ways of developing border municipalities in order to reduce regional differences and, in particular, stop the depopulation of these regions. One way of reducing regional differences is the cooperation, from economic to cultural, homogeneous municipalities of the countries that are bordering each other. This cooperation is particularly encouraged and supported by the EU. However, in addition to the positive effects, this interaction may also have negative terndecisions, which is also the subject of this paper.*

Key words: *Regional development, Belgradization, depopulation, border cooperation.*